

Rasismens idéhistoria från antisemitism till slaveri

*Hur utvecklades den medeltida världens uppdelning i kristna versus judar, muslimer och "hedningar" till en uppdelning i förment mervärdiga respektive mindervärdiga "raser"? **Xzenu Cronström Beskow** ger en kortfattad överblick.*

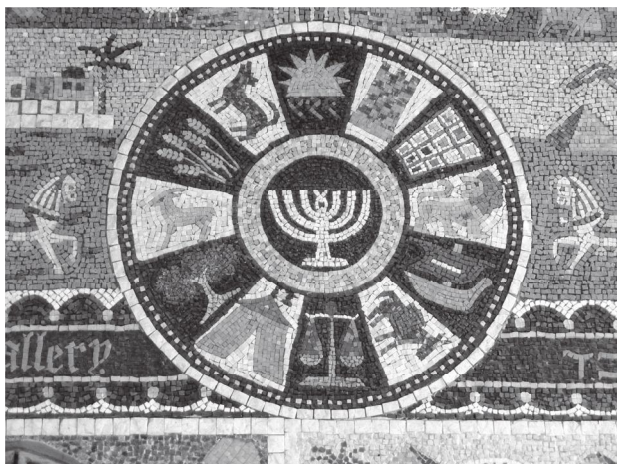
I DET MEDELTIDA EUROPA var det självklart att orättvist och fördomsfullt dela in människor i bättre och sämre. Uppdelningar utifrån samhällsklass, kön och religion. Däremot var det ännu inte etablerat att på motsvarande sätt dela in människor utifrån hudfärg. Det fanns ännu inte någon utbredd idé om olika raser. När rasismen väl

uppstod så handlade det inte om att införa några nya uppdelningar, utan enbart om att hitta nya sätt att rättfärdiga de uppdelningar man redan använde. Från och med sekelskiftet mellan 1400-talet och 1500-talet började i Spanien ett redan befintligt hat mot judar gradvis byta förevändning från en idé om judisk tro till en idé om judiskt blod.

Antisemitismens gryning

I Romarriket fanns många olika folkgrupper och många olika religioner. Däribland den judiska folkgruppen med sin judiska religion. Inom denna judiska religion fanns, precis som inom alla andra religioner, många olika inriktningar. Några av de inriktningar som uppstod under den nuvarande tideräkningens första sekler skulle i efterhand komma att räknas som den tidiga kristendomen. Efter hand blev det allt mer självklart att se judendom och kristendom som separata religioner, men detta var en gradvis process. På 300-talet började kejsarmakten närma sig kristendomen, och i samband med detta sammanställdes det urval av texter som skulle bli den nya religionens Nya Testament. Något sekel senare sammanställdes judendomens Talmud.

Efter att kristendomen år 380 blev romarrikets statsreligion uppstod en social och politisk uppdelning mellan å ena sidan kristna och å andra sidan "hedningar", det vill säga de som trodde på andra gudar än Gud. Här intog judarna en mellanställning, i och med att de trodde på Gud men inte på Jesus. Efter hand började först det kristna romerska imperiet och därefter de kristna stater som tog vid efter imperiets fall rikta allt mer förföljelse såväl mot judar och mot hedningar som mot de kristna som ansågs

Gatumosaik i Jerusalem som visar symboler för Israels 12 stammar.

vara kättare. Under medeltiden utvecklades hatet mot judar efter hand till det som idag kallas för antisemitism.

Granadas fall och det judiska blodets uppkomst

År 1492 fullföljde de båda kristna länderna Aragonien (under kung Ferdinand) och Kastilien (under drottning Isabella) sin gemensamma erövring av den muslimska nationen Granada. Därmed hade det land som höll på att enas till att bli Spanien fått sin huvudsakliga form. Den kristna nationen krävde sträng katolsk rättrogenhet av sina undersåtar. "Den heliga inkvisitionstribunalen" ("*Tribunal del Santo Oficio de la Inquisición*"), i efterhand mer allmänt känd som "Spanska Inkvisitionen" grundades redan 1478. I skarp kontrast mot detta var Granada, i likhet med många muslimska länder i medeltidens Nordafrika och

Mellanöstern, ett land med en förhållandevis hög nivå av religionsfrihet. Bland annat hade Granada en väletablerad judisk minoritet. Efter erövringen följde förföljelser och runt sekelskiftet började man med tvångskonverteringar: För att få bo kvar i Spanien blev det obligatoriskt att konvertera till den katolska kyrkans kristendom. Samtidigt så fanns det många som ville bo kvar men inte ville konvertera. Sålunda blev det inte helt ovanligt att ge läpparnas beaktelse till kristendomen, men att ändå i hemlighet utöva sin judiska tro. Detta ledde i sin tur till att förföljelserna inte bara drabbade judar, utan även drabbade personer som var av judisk härkomst och som därför misstänktes för att i hemlighet fortfarande vara judar. Detta innebar en situation som många kristna upplevde som obekvämt. Det var en sak att rikta religiösa förföljelser mot personer som inte var kristna, men något helt annat att förfölja kristna utifrån lösa antaganden om att de skulle kunna tänkas utöva en annan religion i hemlighet. Ändå behövdes fortsatt förföljelse, för utan förföljelse av falska konvertiter hade det inte gått att upprätthålla det påtvingade kristnandet av landet. Och de handlingar som begås av överheten, eller begås med överhetens goda minne, måste också rättfärdigas. Sålunda började samhällets diskurs om judar, alltså hur man talade och tänkte om judar, gradvis ändras. Den redan etablerade idén om judisk tro kompletterades gradvis med att en idé om judiskt blod började räknas oberoende av religionstillhörighet. Med andra ord hade den redan etablerade antisemitismen glidit över från att enbart vara en form av religism till att även bli en form av rasism. Mer om denna process finns att läsa i boken "Racism. A short history" av George M. Fredrickson.

Antisemitism som både religism och rasism

Såväl antisemitism som rasism och religism ingår i ett större system av problem, vilket ibland kallas för rasism och ibland kallas för kategorism. Om vi ser rasism (i smal bemärkelse av ordet) som en del av rasism (i bred bemärkelse av ordet) så beror detta på att vi använder både en bred definition och en smal definition samtidigt. Detta blir lätt förvirrande, varför jag föredrar att kalla det övergripande systemet för kategorism. Med kategorism avses fördomar, bigotteri och diskriminering baserat på en kategorisering av människor. Denna kategorism har övergripande inriktningar såsom rasism och religism, vilka i sin tur har mer specifika inriktningar såsom antisemitism och antiromanism. Rasism (i den smala bemärkelsen) är alltså kategorism baserat på en uppdelning utifrån föreställningar om olika raser eller hudfärger eller etniska bakgrunder, medan antisemitism och antiromanism är kategorism mot judar respektive mot romer. (Sistnämnda folkgrupp är även känd som "zigenare".) Religism är kategorism baserat på en uppdelning utifrån föreställningar om olika religioner. Medan antiromanism endast är en form av rasism så är antisemitism både en form av rasism och en form av religism: En fördomsfull trosföreställning om judar eller ett diskriminerande beteende mot judar kan basera sig på en idé om ras eller på en idé om religionstillhörighet eller på en blandning av båda. Observera att både rasism och religism kan bedrivas såväl utifrån en religiös världsbild som utifrån en sekulär dito. De spanjorer som under början av 1500-talet började tala om "judiskt blod" snarare än om "judisk tro" ägnade sig därmed åt rasism, men det var fortfarande en religiöst motiverad rasism: En tanke om synder

Demma bild får en ny innebörd om man är bekant med antisemitiska konspirationsteorier.

och skuld som går i arv från generation till generation, snarare än någon tanke om biologi.

Utöver de arketyppiska uttrycken fördomar, bigotteri och diskriminering tar sig kategorism också mer specifika uttryck. Ett av dessa är demonisering, att betrakta de utpekade som om de vore demoner eller motsvarande symboler för ondska. Inom just antisemitismen så har denna demonisering ofta varit bokstavlig: Medan religistiska

antisemiter kan föreställa sig att judar dyrkar demoner så kan rasistiska antisemiter föreställa sig att judar härstammar från demoner. Eller härstammar från rymdödlor, för den delen. Avslutningsvis så rör sig alla former av kategorism både på individnivå och på samhällsnivå. En viss rasistisk fördom eller ett visst rasistiskt sätt att diskriminera kan vara mer eller mindre utbrett i ett visst samhälle, och kan vara mer eller mindre socialt accepterat i detta samhälle. Mer om kategorism finns att läsa i min folkvett-artikel "Kategorier och verklighet" (Folkvett 3/2015) eller i min masteruppsats "Categorization of Human Beings versus the Universality of Human Rights".

När antisemitism är vanligt i ett samhälle, då riskerar du som jude att ofta drabbas av antisemitism från många olika håll, vilket tenderar att vara betydligt mer påfrestande än att bara drabbas från någon enda enstaka person. När antisemitism har utbredd acceptans i ett samhälle så är det större risk att omgivningen ser det som acceptabelt när du blir utsatt för antisemitiska påhopp eller dylikt, vilket gör dessa farligare. Motsvarande gäller även för alla andra inriktningar av kategorism. Detta med att beteendena respektive acceptansen är utbredda på samhällsnivå (till exempel i ett visst land eller i en viss subkultur) är två exempel på det som ibland kallas för "strukturell rasism" eller motsvarande. Ett tredje exempel är när fördomarna och diskrimineringen är så djupt rotade i kulturen att de har blivit tradition.

Luthers enbart religistiska antisemitism

Genom förföljelserna i Granada hade man sått fröet till den moderna rasismen, men detta innebar absolut inte att

Martin Luther, antisemit.

rasismen var redo att ta över från religionen. De europeiska samhällena fortsatte att vara djupt antisemitiska, och denna antisemitism fortsatte att i första hand vara en fråga om religiös tro. Hatet mot judar baserade sig fortfarande primärt på idéer om judisk tro, medan den nya idén om judiskt blod mest var en parentes i sammanhanget. Till exempel så är Martin Luthers djupt antisemitiska bok "Om Judarna Och Deras Lögner" från 1543 renodlat religiöst, utan tillstymmelse till rasism-i-ordets-smalare-bemärkelse: Samtidigt som Luther visar upp ett djupt hat mot judar, och förespråkar en politik som utgör en prototyp till mycket av det som den nazistiska regimen kom att införa fyra sekler senare, så finns det i Luthers skrift inte någon idé om någon judisk ras – tvärtom välkomnar Luther judarna att konvertera till hans egen nya rena sanna version av kristendomen, och hans hat mot de personer som fortfarande ser sig som judar handlar just om att dessa personer ännu inte har konverterat till den protestantiska kristendomen. En avgörande skillnad mellan Luthers förslag och tredje rikets första vågor av judeförföljelser är just att tredje riket förföljde personer av judisk härkomst helt oavsett om dessa personer hyste någon religiös tro eller inte.

Afrikas tidiga kristendom och tidiga slavhandel

Samtidigt som mainstreamkulturerna i medeltidens kristna Europa odlade ett djupt förakt mot så kallade "hedningar" så fanns där ännu inte någon föreställning om att det skulle finnas någon koppling mellan tro och hudfärg. Tvärtom ansåg man sig veta att många afrikaner var kristna, och det fanns gott om myter om prästkonungen Jo-

hannes och hans mäktiga kristna rike i Afrika. Man var också väl medvetna om att den tidiga kristendomen hade utvecklats i medelhavsregionen inklusive Nordafrika, och att kyrkofäder som helgonet Augustinus kom från Nordafrika.

I Afrika fanns redan under antiken en utbredd slavhandel som fortsatte blomstra under medeltiden. Denna slavhandel hade vid denna tid inte särskild koppling till Europa. Istället var den i första hand en intern angelägenhet inom Afrika, och i andra hand en fråga om internationell handel mellan afrikanska och arabiska länder. Observera att kategorier som "afrikan" inte var utbredda i den antika eller medeltida världen. I den mån vi talar om "medeltida afrikaner" så bör vi sålunda komma ihåg att vi inte pratar om "fortida personer som av sig själva och/eller av sin omvärld sågs som afrikaner", utan istället pratar om "fortida personer som vi nutida västerlänningar retroaktivt ser som afrikaner". I

Afrika fanns många olika folkgrupper och samhällen. Att ta eller sälja personer ur sin egen folkgrupp som slavar förekom knappast, utan slaveriet var i regel något som olika afrikanska folkgrupper gjorde mot varandra. Observera även att förekomsten

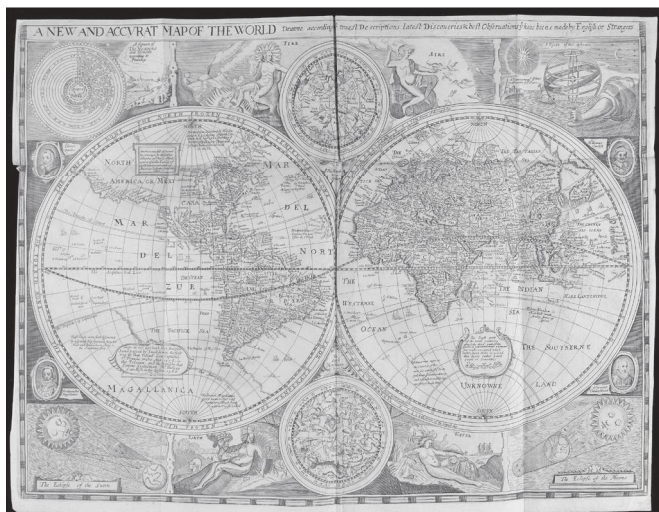
I den mån vi talar och "medeltida afrikaner" så bör vi sålunda komma ihåg att vi inte pratar om "fortida personer som av sig själva och/eller av sin omvärld sågs som afrikaner".

av slavhandel under antiken och medeltiden absolut inte är något unikt för Afrika. Däremot skulle just den västafrikanska slavhandeln efter medeltidens slut komma att bli en av de tre hörnpelarna i triangelhandeln.

Kolonialismens början och triangelhandeln

Erövringen av Granada var inte den enda stora händelsen för kungaparet Ferdinands och Isabellas Spanien år 1492. Samma år etablerade spanska trupper under sjöfararen Christofer Columbus den första sjövägen mellan Europa och Karibien. Vilket också blev det första steget till att återetablera den kontakt med det amerikanska fastlandet som nordiska vikingar hade haft flera århundraden tidigare. De befolkningar som spanjorerna mötte i Karibien och sedermera i Amerika låg långt efter européerna i utvecklingen av teknologi och immunförsvar. Europeiska vapen och sjukdomar gick fram som skördetröskor, samtidigt som den spanska regimen och dess soldater redan var inriktade på erövringskrig med framtvingande av total underkastelse både socioekonomiskt och religiöst. Columbus regim blev fruktansvärt brutal, och så även de regimer som kom efter honom. Våld, svält, sjukdomar och slaveri. Lokalbefolkningen dog som flugor. Sålunda uppstod under 1500-talet den lukrativa triangelhandeln, vilken sedan fortsatte att blomstra under och bortom 1600-talet. Från marknaderna i Europa såldes tyger, vapen, verktyg, alkohol med mera till marknaderna i Afrika. Vilka i sin tur sålde slavar till marknaderna i det koloniserade Karibien och Amerika. Vilka i sin tur sålde råvaror som bomull och socker till marknaderna i Europa.

Att använda "hedningar" som slavarbetare var inte nå-

got nytt för spanjorerna. Redan 1452 hade påven Nicholas den fjärde utfärdat ett heligt dekret som gav spanjorernas grannland Portugal rätt att tillfångata hedningar och muslimer för att döma dessa till livstids straffarbete, och under 1400-talets andra hälft köpte portugisiska plantager in en del slavar från marknader i Afrika. Att slaveri skulle vara helt i sin ordning var även lätt att rättfärdiga både utifrån Gamla Testamentet och utifrån Nya Testamentet: Noak straffade sin son Ham med att förbanna Hams son till evig tjänstgöring (Första Mosebok 9:18-27), och Paulus rådde slavar att tjäna sina ägare helhjärtat precis som de tjänar Jesus (Efesierbrevet 4:5-7). Vid triangelhandelns början var det dock enbart frågan om slaveri på livstid. Så hur skulle man göra för att behålla även slavernas ättlingar som slavar, när dessa nu växte upp som kristna? Jo, man

fick helt enkelt övergå från att prata om hednisk tro till att istället prata om hedniskt blod. Grunden till detta var redan lagd, tack vare den tidigare glidningen från en diskurs om judisk tro till en diskurs om judiskt blod. Även här kom berättelsen om Noak och Ham väl till pass. Denna tolkade slaveriförespråkare som att Noak hade förbannat inte bara Hams son personligen, utan även alla Hams ättlingar för all framtid. Utifrån detta bestämde man sig helt enkelt för att Ham skulle ha varit svart, och att alla svarta sålunda skulle vara ättlingar till Ham – dömda av Gud till evigt slaveri.

Mer om dessa processer finns att läsa i böcker som "Slaveri från forntiden till Renässansen" av Dick Harrison och "The Great Stain: Witnessing American Slavery" av Noel Rae.

Synen på svarta i kolonierna och i Europa

En enorm skillnad mellan å ena sidan slaveriet i Afrika och å andra sidan slaveriet i Europa och kolonierna var att i Afrika var både slavarerna och slavägarna svarta. Så även de fria människor som inte ägde slavar. I Europa och dess kolonier blev det istället dels så att slavar (i allmänhet eller uteslutande) var svarta, och dels så att svarta (i allmänhet eller uteslutande) var slavar. Svart blev sett som lika med slav. Denna situation bidrog till att forma allmänhetens syn på svarta.

Människor tenderar att acceptera den verklighet de ser: Dels acceptera att det de själva ser skulle vara representativt för helheten och dels acceptera att det de ser skulle vara okej. Detta båda former av acceptans kallas ibland för representationsbias respektive för "Just World Fallacy".

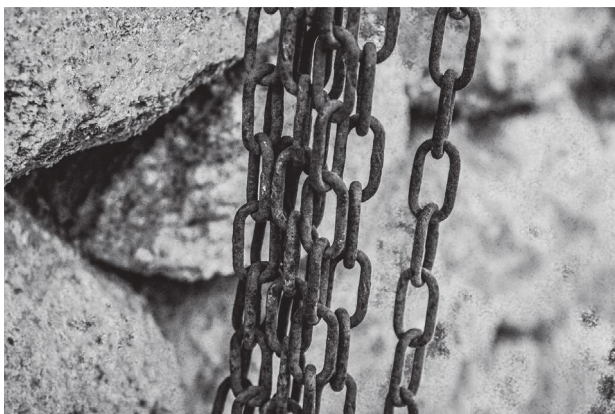

"Slavar skär sockerrören", William Clark, 1823

Att de flesta svarta i världen inte är slavar var inte något som européer i allmänhet fick se, och som de därmed inte heller fick med i sin världsbild: De enda svarta de träffade var de som var slavar. Att se slavar som jämlikar i moralisk bemärkelse skulle innebära ett uppror mot den verklighet man upplevde, även förutom att det skulle innebära ett uppror mot vad som fastslagits både av de världsliga myndigheterna och av de religiösa myndigheterna. Dessa mekanismer räckte långt för att 1600-talets vita skulle ha lätt att acceptera idén att svarta skulle vara dels sämre än vita och dels dömda av Gud till evigt slaveri. Därtill kommer att varje människa agerar utifrån de omständigheter som hen befinner sig i, samtidigt som omgivningen tenderar att se människans handlingar i sig snarare än dessa handlingars omständigheter. Detta gäller såväl slavar som makthavare.

Att vara slav innebär att bli hållen i fångenskap och att bli utnyttjad som oavlönad arbetskraft. Detta är inte några omständigheter som uppmuntrar en människa att bete sig flitigare eller mer pålitligt än vad som är nödvändigt, och det ger inte heller särskilt goda förutsättningar för att kultivera sitt intellekt till exempel genom att skaffa sig högre utbildning. Att bli betraktad som smart kan dessutom bli farligt, samtidigt som det på olika sätt kan löna sig att spela dum: Det kan till exempel bli mycket lättare att komma undan med sarkasm och passiv aggressivitet om omgivningen tolkar ens beteende som att man inte begriper bättre¹. Dessa mekanismer bidrar till att en person som betraktar slavar lätt kan få för sig att slavar skulle vara lata, opålitliga och dumma. Just dessa stereotyper började mycket riktigt blomstra angående slavar, och därmed angående svarta.

Att vara makthavare innebär att ha mycket att förlora. Detta inte minst i samhällen präglade av politiskt förtryck och av enorma klassklyftor. Samhällen som 1500-talets, 1600-talets och 1700-talets europeiska kungadömen och dessa kungadömens kolonier. Folket i allmänhet hade mycket starka skäl att revoltera, vilket också under 1700-talets andra halva också skedde först i nordamerikanska kolonier och därefter i Frankrike. Grovt tillyxat kan vi sålunda tala om tre kategorier: För det första makthavarna, vilka i allmänhet var vita. För det andra den förtryckta vanliga befolkningen, vilka i allmänhet även de var vita. Samt för det tredje de förtryckta slavarerna, vilka i allmänhet var svarta. I en sådan dynamik kunde det vara mycket användbart för makthavarna att hos den vita förtryckta befolkningen odla hat och förakt mot de svarta:

Att använda dessa fattiga utsatta vita rasister som nyttiga idioter för att hjälpa till med att hålla slavarna i schack, samtidigt som man kunde använda slavarnas arbetskraft till att hålla de fattiga frias löner nere. På köpet motverkade man därigenom att slavarna och de fattiga skulle enas mot överheten. Söndra och härska. I ett samhälle med dessa förutsättningar var det allt annat än förvånande att rasismen spred sig som en löpeld.

Från teologi till biologi på 1700-talet och framåt

Vid 1700-talets början torde det i många européers ögon ha varit självklart att se svarta, vita och röda som olika sorters människor. Detta sågs då som självklar kunskap, allmänt accepterad av förfäderna i generation efter generation. Att se vita som kristna i samklang med Gud, att se svarta som eviga slavar, samt se röda som vilda hedningar som ännu inte blivit civiliserade. Däremot var inte

alla överens om att det nödvändigtvis skulle vara dåligt att vara vilde. Tvärtom hade flera upplysningsfilosofer idéer om ”den ädle vilden”, idéer där Amerikas urbefolkning romantiserades. Observera att koloniseringen vid denna tid fortfarande i första hand gällde Amerika, medan den stora vågen av europeisk kolonialism i Afrika inte hade hänt ännu. Sistnämnda kom istället igång först i slutet av 1800-talet.

Under upplysningstiden gjordes stora framsteg inom vad som skulle komma att växa till att bli vetenskap. Personer som Isaac Newton och Carl von Linné gjorde enorma insatser för att skapa det som skulle komma att bli den moderna vetenskapen, men själva var de barn av sin tid. Banbrytande som de var för sin tid så gjorde de ändå mycket som århundraden senare inte längre skulle hålla måttet. Deras verksamhet bör ses som protovetenskap rakt av, alternativt som en blandning av protovetenskap och riktig vetenskap.

Genom framväxten av ämnet biologi blev det självklart att klassificera livsformer och att studera dem empiriskt. Redan Linné inkluderade människan i detta system, och med Darwins insatser ett sekel senare stod det klart att människan var ett framevolverat djur bland andra. Att börja se människan som ett djur bland andra tvingade rasismen att steg för steg retirera från teologins lustgårdar där varje kritik kan avfärdas som blasfemi. Istället blev rasismens förespråkare tvungna att intala sig (eller låtsas) att deras hudfärgshierarkier skulle vara empiriskt giltiga som naturvetenskapliga fakta. Detta var en strid som rasismen på sikt inte kunde vinna. I takt med vetenskapens framsteg förbjöds slaveri, först i Europa och därefter i kolonierna.

Amerikanska inbördeskriget började två år efter att Charles Darwin publicerade sin bok "Om arternas uppkomst".

På 1700-talet kunde det te sig självklart att utgå från de trosföreställningar om raser som samhället redan var impregnerade med. Men genom vetenskapens intåg förvandlades trosföreställningar från att utgöra helig tro till att istället utgöra hypoteser. Medan en helig tro inte får ifrågasättas så är en hypotes fritt fram för vem som helst att försöka motbevisa. Att i brist på bättre källor och forskning tro på det som man lärt sig under sin uppväxt, det är att handla i god tro. Så länge som man är villig att omvärdera så är det en förförståelse snarare än en fördom, om än en förförståelse som senare ska visa sig vara felaktig. Men den som har skäl att veta bättre bör hålla sig borta från fördomar, och den som trots överväldigande bevis klamrar sig fast vid sina fördomar om medmänniskor är inte bara fördomsfull utan även bigott. Sålunda: Övergången från religiös världsbild till vetenskaplig världsbild fick inte rasismen att som genom ett trollslag omedelbart försvinna, men däremot så ryckte vetenskapen bort marken under fötterna på rasismen. Det blev nu möjligt att med sakargument börja dekonstruera och motbevisa den. Gradvis övergick samhällena dels från att vara byggda på religion till att istället vara byggda på vetenskap och dels från att premiera rasism och annan kategorism till att istället röra sig mot att börja premiera mänskliga rättigheter med alla människors lika rättigheter och värde/värdighet. Rasismens förluster på punkt efter punkt inom vetenskapen utgör många intressanta frågor för många andra artiklar. Till exempel två artiklar om frenologi som redan finns publicerade här i Folkvett. Dels "Kvinnan som

avslöjade skallmätarna” i Folkvett 2/2018, och dels ”Från protovetenskap till pseudovetenskap: Frenologi på 1700- och 1900-talet” i Folkvett 3/2018.

Referenser

- Cronström Beskow, X. (2015). *Categorization of Human Beings versus the Universality of Human Rights*. Masteuppsats vid Göteborgs Universitet. Tillgänglig online via <https://gupea.ub.gu.se/handle/2077/36798> eller <http://hdl.handle.net/2077/36798>.
- Cronström Beskow, X. (2015). Kategorier och verklighet. *Folkvett 3/2015*.
- Cronström Beskow, X. (2018). Från protovetenskap till pseudovetenskap: Frenologi på 1700- och 1900-talet. *Folkvett 3/2018*. Tillgänglig online via https://www.vof.se/wp-content/uploads/2018/09/Fran_protovetenskap_2018_3.pdf.
- Fredrickson, G. M. (2002) *Racism. A short history*.
- Hansson, S. O. (2018). Kvinnan som avslöjade skallmätarna. *Folkvett 2/2018*. Tillgänglig online via <https://www.vof.se/wp-content/uploads/2018/07/Skallmatarna.pdf>.
- Harrison, D. (2006). *Slaveri från forntiden till Renässansen*.
- Harrison, D. (2007). *Slaveri 1500 till 1800*.
- Luther, M. (1543) *Om Judarna Och Deras Lögner*. Finns tillgänglig som PDF, t.ex. via https://www.prchiz.pl/storage/app/media/pliki/Luther_On_Jews.pdf.
- Rae, N. (2018). *The Great Stain: Witnessing American Slavery*. Utdrag finns tillgängligt online via <https://time.com/5171819/christianity-slavery-book-excerpt/>.

Noter

1. För ett humoristiskt exempel på denna princip, se fångvaktarscenen i ”Life of Brian”: <https://www.youtube.com/watch?v=6Bv0SovOLwM&t=3m05s>